

Gerla neurthitzetan

*

(Des recueils manuscrits de Paul Jaunarena et sa famille appartenant à Mme Thérèse Penalva née Ariztizabal. Transcription littérale à l'exception des accents sur "é" qui ont été supprimés.)

I. Gerlako kantuak (1856) (*)

- 1 Gerla haundi bat zauku orai akabatu
Nazione guziek dute plazer hartu
Bakotcha bere gisan dire ocupatu
Guzien kalte baitzen baldin iraun balu
- 2 Oriante (sic) guzia jarri zen ikharan
Rusiako horiek Nagusiturikan
Beren bizi guziko beretzen zutela
Frantsesa ez balitz fagore harat yuan
- 3 Rusiak yendea oy yende gosea
Beretu nahi luke ikhusi guzia
Turkiari bere ustez eman du auzia
Ahantzia baitzuen bazela Frantzia
- 4 Turkiako Soltano edo Emperadore
Uroski gelditzen haiz oraino halere
Irestera hindaman Rusiak hi ere
Baldin Frantzia ez balaik athera fagore
- 5 Napoleon haundia nola Frantziaren
Yainkoak egin zuen mundu guziaren
Orienteko parten eta ocçidenten
Orai yakinen dute zer egin gezaken (sic)
- 6 Napoleon haundiak emanik ordena

Bilarazi gintuzten Tulone hirirat
 Zazpi ehun lekhutan yuaiteko gerlarat
 Frantsesa bethi prest da hola behar bada

- 7 Pasatu ginenekotz itsaso beltzian
 Inglesa ere ordukotz gurekin ginian
 Rusiako eskualdek yakin zutenian
 Ihesi gorde ziren portuen barnean
- 8 Marinelak leihorrez nola baita urez
 Norat nahi badoazi gerlarat kuraiez
 Anbarkatu orduko armada bazterrez
 Etsai haundi harekin egotu beharrez
- 9 Ala lekhu borthitza zeraukuten alma
 Han eman ginioten lehen atakada
 Ezin hartua zela eman zuten fama
 Guretzat yeus guti zen bi orenen lana
- 10 Berrehun mila bazen han Yaun eta Andre
 Soldadoak bederen bertze haimbertze
 Gu hiru hogoi mila eskas zerua atherbe
 Victoria guretzat zagon halere
- 11 Massiko Yenerala, Rusiako seme
 Bortz entsegu egin duk gaizua hik ere
 Gauaz ala egunaz ibili haiz erne
 Bainan bethi Bousketek atxiki hau ene (sic) (**)
- 12 Lehenik Alma eta Sebastopol gero
 Guziak yuan ginen harat lerro, lerro
 Canrobert yenerala ethorri zen gero
 Haren prudentasuna laudatua dago
- 13 Sebastopol zutela kanoiyez egina
 Hameka ilhabetez ginauden begira
 Filisier zaharra azeri abila
 Rusia itzuli du gainekoa azpira

- 14 Sei mila preso bazen hamaki fortekin
 Untzi nombre haundi bat poertuan berekin
 Ehun mila soldado Aintzindariekin
 Oro galdu dituzte tresor hainitzekin
- 15 Rusiak segurtatzen zuen Malacaffé
 Frantsesak etzuela sekula harturen
 Zer botere ginduen untsa ez zakiten
 Beriz (sic) ez dik guretzat fuerterik eginen
- 16 Rusiako Errege ez hakien bada
 Napoleon haundia nagusi huela
 Nehorekin gerlarik nahi ez huela
 Bainan hik bortchatu duk arma dadiela

(*) Les dates entre parenthèses ont été ajoutées.

(**) Il faut sans doute lire "eme".

II. Soldadoak (1911)

- 1 Hemeretzi ehun eta hamekan
 Aphirilaren hogoi eta lauian
 Gerthatu gare Bayona hirian
 Legiaren ordrez behar baikinian
- 2 Hogoi-eta bortz ehun gizon erreserbako
 Oro hamazapi egunetako
 Yin ginen Frantziaren zerbitzatzeko
 Beharra izan balitz gerlaren hasteko
- 3 Bayonan bezti eta bigarren gauian
 Alegeraki ginen partitu treinean
 Argitzian yautsi Tarbeko hirian
 Hantik hunat sartu gerlako ordokian
- 4 Harara heldu onduan gure gogua

Nun eginen ginuen gaueko loa
 Oihal atherbe batzu largo largoa
 Ohetzat baginien leunik lastoa

- 5 Yatekoa erran gabe nasai zopa ta
 Hartarik landa gero bethi ber plata
 Soldado gaichuaren untzian patata
 Gozo zen egiazki guhaurek egin rrata (sic)
- 6 Gure porte-monnaidek balakite elhestan
 Hek erran liozie egina bertan
 Zonbat aldiz içan diren gure eskuetan
 Aratsetan binauden usu cantinetan
- 7 Gure Capitaina otoy barkatu
 Egiaz nahi naiz emen mintzatu
 Erreserbiztak tuzu untsa tratatu
 Hura arnoari usian sartu
- 8 Egun guziez ihizin gu ginen ari
 Tiro frango eman ez egin zauri
 Tiratzen ginian alta chuchen elgarri
 Sahetsetik beha zenak aise egin du irri
- 9 Gure aintzindari Yaun Capitaina
 Egun penos hetako gure artzaina
 Etzaio guti bezela akitu erraina
 Kito zen errain-eta (sic) zamariaren gainera
- 10 Hara heldu eta lehen igandian
 Debozionez izan ginen gu Lourden
 Konfidantza harturik Ama-Birginan
 Egun hon igaraiten harek lagunt-gintzan
- 11 Ikustiari (sic) yiten gau ilhundura
 Oroc baginien haren beldurra
 Hurrar ginien ikusten erortzen elhurra
 Eni tinkatzen zaitan bethi sudurra

- 12 Zopatik landa laster lotzen bestari
untsa duan bezela Eskualdunari
Kopla çombait ginian kantatzen elgarri
Eta ez ginian ukho egiten dantzari
- 13 Han errekontratu dut Bancar-Erramouspe
Koplaka baita hura parerik gabe
Hari beha laket içan girade
Harekin dut ikhasi aphur bat nik ere
- 14 Dolu egin dugu gure lagunere
Lekhu hartan eri baratu direner
Gu phartitu gira uros eta fier
Bethicotz erranik "Adios" Camp-de-Gers
Zibertar Soldado (Betteni) Maule

III. Guerlaco cantuak (1914-1918)

Airea: *Guernicaco Arbola*

- 1 Mila bederatzi ehun, eta hamalauian
Gerla izigarri bat izan da Frantzian
Pena haundi batequin, neure bihotzian
Dolu samina frango delacotz herrian
- 2 Mundu huntan badira, giçon yakintsunac
Pare gabeac dira, Frantzian tugunac
Egiazki gainduric, gure ontasunac
Errespeta araziz beren eresumac (sic).
- 3 Marechal Folch (sic) Frantzian, giçon aiphatua
Seriosa da eta, buru haundicoa
Harriturikan dago, Frantses publicoa
Hori da egiazko, lurreco Yaincoa
- 4 Biba Monsieur Clemenceau zu zira giçona

Frantziako armada, salbatu duzuna
Zu zirela medio, dugu ontasuna
Aberastu behar da, gure eresuma.

- 5 Belgica violatuz, baitziren pasatu
Nahi zuen bezala, ez zen baliatu
Erregue gazte hori, ez baitu trompatu
Hori behar lukete, denec decoratu.
- 6 Alemana munduco, nausi bat nahi zen
Ideya hori goguan, abiatua zen
Orai ikusten dugu, trichteki guelditzen
Araza (sic) maite hori, ongi domaya zen.
- 7 La Marnerat yin ziren, zer zuten goguan
Egiazki guc dugu, manatzen munduan
Frantses tigre horiec, han ziren onduan
Ez baitzuten phentsatzen, hainitzec orduan.
- 8 Bazkari bat Parisen, manatua bazen
Emperadoreare, han izan behar zen
Ez da dudaric hortaz, erepas (sic) hona zen
Kafiaren ondotic, Champagnare bazen
- 9 Bazkal ondoan, bombonac nun nahi baziren
Hainitz presunen daco kaltetan baitziren
Gure zoizante-quinzac, igorriac ziren
Freskuac eta onac, izan behar ziren.
- 10 Frantzian dira, munduco giçonic hobenac
Kurayetsuac eta beldur ez direnac
Beren devoir guzia, complitu dutenac
Urhezko arropetan, bezti daizte denac.
- 11 Aiphatu nahi ditut, herritar lagunac
Eta partikulazki, biba Eskualdunac
Bayonetac eskuan gau eta egunac
Ihesi bazoazin, Aleman putrunac

- 12 Arrano nombre handi bat, Frantzian sartu dira
 Beren uste guçian, seur haraguira
 Nombrea ttipituric, pleinitiac dira
 Berriz ume egiten, hasten ahal dira.
- 13 Hegalkin handi hoyec, norat heldu ziren
 Frantzian ohantzetan, eman nahi ziren
 Arra eta Emeac, elgarrekin ziren
 Dembora izan balitz, umatuco ziren
- 14 Othe daite munduan, Emperadoreric
 Alemanaren lana, egin dezakenic
 Ez du errespetua, nihon Elizaric
 Hobeki erraiteco, hain guti Yaincoric
- 15 Kaizer Hollandan dago, trichte eta nigar
 Harentzat pardonaric, ez laiteke behar
 Galdatzen baitazcote, hoimbertz milliar
 Pagatu beharco du egun edo bihar.
- 16 Trompatu izan ez balitz, urus izanen zen
 Gure izan guziez, yabetuco baitzen
 Nahiz lana eman du, lur huntaric khentzen
 Frantziako Erregue, Komprintz izanen zen.
- 17 Hor hilac diren semen, amen bihotzmina
 Hori da egiazko, erregret samina
 Salbatua daiteke, hoikien arima
 Ararteko hartzen dut, Ceruko Erregina
- 18 Etsemplu har dezagun, harc egin duen lana
 Hortakotzat behar eta izan Alemana
 Azken hitza ez baita, oraino errana
 Ongui gostaco zaio hemengo fazoina
- 19 Gauza bat haundia da, erran dezakeguna
 Defendatua zela, gure Erresuma

Bakezco bicitze bat eta osasuna
Hori da egiazko, gure ontasuna

- 20 Araza brutal hortaz, zer egin behar den
Uste dugu dembora, arras laburra den
Beretzat izan balu, Alsace-eta-Lorraine
Gure buruzagiec ez daukate horren
- 21 Nacione brigant hori, behar eta kasatu
Hobendun daitekena dena fusillatu
Egin tuen gaizkiac, behar tu pagatu
Deusic ez baita behar, hoyeri barkatu
- 22 Orhoith (sic) bedi badela, tribunal bat fina
Hire condenatzeco, berritan egina
Hortan salbatzen bada, Kaizeren arima
Gure Erlijionea, ez da arras fina
- 23 Mila bederatzi ehun eta hemezortzian
Hazilaren hamekan, eguerdi gainean
Bakezko bandera bat, eman du Frantzian
Gure etsai haundiac, nigarra begian
- 24 Zuen cerbitzari naiz, armada maiteac
Zeren izan zarezten, pareric gabeac
Ez baitzuen mankatzen, zuen kuraiyeac
Hoic dira egiazko, Frantses Kamtabreac (sic)
P. B., Espelette

IV a. Herritic bere haurrari
Eskualdun Ama maiteen ohoretan
"Gerla tokira" (*)

Airea: uso churia errazu:

- 1 Seme maitea goicean,
mezatic atheratzean

- Zure letragnoa izaitian,
salto nuen bihotzian
Zu nigarrez egoitian,
ni aldiz irakurtzian (biz)
- 2 Ez naizela ni lokhartzen,
derautazu ichkribatzen
Ez dauzu Amac hori ukhatzen,
loac ez nau ni ezagutzen
Etchetic haurra urruntzen,
Amaren loa yoan zen (biz)
- 3 Nigar gochoric egiten,
ikhasia dut nic aurthen
Yaincoac bakharric nau entzuten,
bertze nehorc ez nau ikusten
Amac baisic ez yakiten
Amac zer duen yasaiten (biz)
- 4 Zuc ilhargia bezala,
izargno bat hala-hala
Zeru ederrean daduala,
nehorc ez othoy salha
Musuac mil-eta-mila,
han emaiten ditudala (biz)
- 5 Urrundu zinen phundutic,
sainga 'ta sainga athetic
Gure chakhurra erasiatic,
ez zauku gelditu geroztic
Yin zarenean gerlatic,
yanen zaitu gutienetic (biz)
- 6 Zombat aldiz keetara,
ez naiz egotu begira
Noiz aguertuco zen ene haurra,
noiz yinen ni besarkatzera
Gauaz ere bethi beira,

harrabots ttipienera (biz)

- 7 Soldado bat ikus eta,
bihotza saltatzen zaita
Ni bezembat kechu zure Aita,
haren grina handia baita
Bertzerikan ezin goaita,
bertze nehor ezin maita (biz)
- 8 Mahainian yar-alkia,
gamberan zure ohea
Dilindan dagon sega handia,
zutaz mintzo etche guzia
Heian marrumaz behia,
norat yoan den nausia (biz)
- 9 Nere buruco ilea,
da pochi bat churitua
Bainan, bihotzez berdin gaztea,
uste dut bethi egoitia
Zu ikus eta, maitia
argituco zait begia (biz)
- 10 Lurdeco Ama Birjina,
Yesus hain maite duzuna
Onhets othoy, nere bihotz mina,
ezti nere barneco grina
Semeetan, maiteena,
itzul, othoy, nere gana !!!

J. B. Sempere

(*) Ces sizains monorimes sont mis sur trois lignes au manuscrit.
L'hémistiche apparente est régulièrement ponctuée d'une virgule.

IV b. Gerlatic nere Amari

Airea: *Urcho churia errachu* (sic).

- 1 Ama maitea gerlatic,
bi lerro hauc bihotzetic
Heldu zaizkit bezala gogotic,
igortzen daizkitzut zilhotic
Nigar ezti bat begitic,
eskapatzen zautalaric (biz)
- 2 Gauerdi da Ama hona,
ichil dago Alemana
Gau bat ederra, gau eztiena,
gauetan choragarriena
Ene bihotza zu ganat,
hartu-ta deramana (biz)
- 3 Neure harma eskuetan,
othoizgno bat ezpainetan
Zer gau gochoa nic deramatan,
ama zurekin solasetan
Eta bihar erreketan,
zer bihotz gorra duketan (biz)
- 4 Ilhargiac aintzinean,
behatzen daut hor airean
Ilhargi bera Ama herrian,
zuri beha dago Ceruan
Zombat uros ni gau huntan,
hor banintz ilhargi hortan
- 5 Ama hona zu oherat,
oraikotz yuana zira
Oherat bainan ez lokhartzerat,
nigar-eta-nigar hurtzerat
Nihar horien chukatzera,
yin nindaizte ni alderat (biz)
- 6 Zombat aldiz hor etchian,
oherat ez nahiz ni yuan

Musu bat eman gabe sekulan,
 Ama gaichoari matelan
 Baten orde lorietan,
 Mila baluzke gau huntan (biz)

7 (...) (*)
 Hain maite nuen zure ilea,
 hainitz churitu othe dea
 Ene Amaren begia,
 nigarrez hurtu zireia (biz)

8 Bainan ez amatto hona,
 ez zireia Eskualduna
 Ez zira sobera nigar egina,
 gelditu zira bihotz-duna
 Ailtcha yaincoaren ganat,
 othoitzetan samurrena (biz)

9 Yinen gira gu guerlatic,
 Yainco horrec lagunduric
 Yinen gira copeta goraric,
 eskua lorez ihaurric
 Etsaia guc casaturic,
 ez da izanen gerlaric (biz)

.Fin.

(*) Ligne blanche au manuscrit.

V. Ehun eta berrogoita-bigarren Territorialaren balentria Mila bederatzi ehun eta hamalaueko gerlan

"Anton eta Maria"

1 Mila bederatzi ehun eta hamalaugarrena
 Aspaldico urtheric, orhoit-garriena
 Gerla izigarri bat, ekharri daukuna
 Abostu lehenean zuen hastapena
 Geroztic hainitzentzat bada zombait pena

- 2 Abostu lehenean declaratu gerla
 Hanitzec uste zuten laster fini zela
 Gure Armada orai tresnatua dela
 Berzec ere izanki tresnac guc bezala
 Ganderailu da eta oraino gibela
- 3 Gibela izaitea daite contsidera
 Ikusiric hastean ibili manera
 Frantses yeneral zombait contrariathera (sic)
 Heic (sic) lagunduz etsaiac jauziric gainera
 Fundikatuz ekharri gaitu Pariserat
- 4 Goure yeneral nausia yestuer ohartu
 Lagun tzarrac utziric hobe batzu hartu
 Hil edo biçi, orai behar da bihurtu
 Itzuli bezain laster, etsaia zafratu
 Yin bidez lasterka, ziloetan sartu
- 5 Ziloac bazituzten, aspaldi eginac
 Zernahi phentsatzen du, malezia duinac (sic)
 Guc ere hec ikusiz, egin etsaminac
 Ein ditugu ziloac, etsaien berdina
 Bizitzen ikasten du, hola behar dinac
- 6 Ziloetan gabiltza, guziac aldizca
 Azpi-ereditaraino, saltsan igerica
 Sartuz geroz lau egun, han kiki gordeca
 Zembait aldiz, Bataillun, itzuli-purdica
 Zombat tristezia den, ez daite explica
- 7 Tristezian direnac, badire bakharrac
 Bainan oroz gainetic, ezkondu zaharrac
 Etchian dituztenac, Andre-eta haurrac
 Urrunera senditzen heien dei-adarrac
 Miserian direla, Aita han beharrac
- 8 Berroi-urthetan hemen, aithor dut egia
 Giçonac ez daukala, arin arphegia

Sasoinarean phartetic, hoin borthitz negia
 Etsaietaric aldiz dena larderia
 Zeren eiten daukute, hainitz larderia

- 9 Tzarkerian da bethi, Aleman arraza
 Ez dute guc bezala, hec naturaleza
 Ami Frantze guri oihu, bakezko solasa
 Sinetsiric burua, ager bagindeza
 Tira lezakegute, laster mitraillosa
- 10 Haste hartan, sinhesten gintuen sobera
 Ustez hobea zuten, beren caractera
 Guri oihuz giniten, zilhotic athera
 Prest zirela yiteco, hec Baonetara
 Gu yalgi araz-eta, bethi yoko bera
- 11 Holaco yoko frango, egiten zaukuten
 Bestaldi batzuz oihuca, tranquil yalgi ginten
 Berac ere yalgita, lurrean etzaten
 Heien gainetic bestec, chehatzen gintuzten
 Mitraillozac orduco, miran baitzituzten
- 12 Etsaia ari zauku, ahal oroz gaizki
 Bainan halaric ere badu lanic aski
 Hastean gure baten, han baziren zazpi
 Orai gure heinera, yautsia da naski
 Canoi hobiac tugula, aithor dute clarki
- 13 Canoiac baditugu, pare gabecoac
 Hiruetan hogoi'ta, hama-bortzecoac
 Nahiz etsaiac dauzcan, fantesiazkuac
 Adituz geroz gure, Canoien orroac
 Zilotan sartzen dira, oro harrituac
- 14 Canoi, harma, bayonnet, mitrailloz, soldado
 Nombre bardin ez dira, gu baino gehiago
 Nombres nausi zen eta, gu baino prestugo (sic)
 Gu muntatuz geroztic, izarian dago

Batailan ageri da, nihun ez aisago

- 15 Abenduaran hogoian, bataila batian
Balentria haundiac, zituzten hastian
Indioac ginituen, trantcharen barnian
Anglesac aldiz heien, gibelego-aldian
Abiatu zauzkuten, oro aintzinian
- 16 Guc gibelagotic, gintuen ikusi
Gure zaintzaleac, hor, lasterka ihesi
Landes eta Eskualdun, hantche ginen hasi
Etsaiac guretaco, ez ziren nagusi
Bi hoi-ta lau orenez, ez ginen berezi
- 17 Astehart-aratsian, finitu bataila
Bethi yuan ginduen, gure abantaila
Gure bataillonnean, ein zen apela
Berrehun-eta zombait, giçon falta zela
Ez phentsa, etsaietan, gutiago zela
- 18 Hobeki hunkia zen, bai etsai bufona
Ez ditugu gorde, ein ahal duguna
Gurekin artzia, ez zuten fortuna
Bayonnetec ein dute, zombait hara-huna
Beren gostuz dakite, nor den Eskualduna
- 19 Nola baikira hemen, hainitz Errechimendu
Ehun-eta borroi-ta (sic), bigarren gira gu
Zahar izana gatic, badugu moimendu
Etsaiec es daukute, gure omena khendu
Chianchico bataila, orhoit izanen dugu
- 20 Guillaumece ere nahiz, irabazi zalhu
Artean hatzeman du, ainhitz articulu
Guardia abiatuz, ez dakion dolu
Oroc hastio dute, ez da miraculu
Giçonac ez du behar, hainbertze urgulu

Fin

!! Martin Larramendy

VI. "Deserturra"

Airea: *Gizon zuhurra ?*

- 1 Biziaren Primadera, harmetara yuaitia
Zorigaitzic dorpheena, zitzautan yasaitea
Desertatuz uste nuen hobeki izaitea
Phentsamendu zoroa, hic egin naukan kaltea
- 2 Buru-colpe itsua, hic egun batzuen gatic
Sekulaco zertaco nauc galarazi Herritic
Aita-Ama haurrid' eta adichquiden artetic
Gehiago othe naitec, ikusiren biçiric
- 3 Gaizkiric den gutienic, egin gabe nihauri
Gaichtaginic haundiena, naizela dut iduri
Zer malhura, hegiago, ez zautala zilhegui
Agur baten erraitea, nere sor-lekhuari
- 4 Nere baithan gozo onic, orai ez da sekulan
Bihotzeco har barequin, izpiritua alhan
Ametsetan ere bathi, mugarien ikharan
Bethi beldur zangoa, aintzinegi sar dezadan
- 5 Gauaz eta egunaz dut, begien aintzinean
Sor etchola nere hura, larrain bichkar batean
Bichta-bichtan hantche dago ithurri bat aldean
Oh! nic nuen zoriona, han biçi nintzarian
- 6 Non zaituztet, mendi urdin, chirripa, ithurriac
Nere behi, ahuntz eta ardi bizkar guriac
Non lehenago nere bide, chingola iduriac
Amets histu bat, neretzat, zaretenac guçiac
- 7 Besta egun herrikoan, nere gazte kagunac
Chirula yoz, badohatze kantuz plazara denac

Gaur pilotan, bihar dantzan, hekien atseginac
Ni hetaric urrundua, zer nere bihotz-minac

- 9 Oh! ezkila! hic neretzat lehenic yo huena
Hic orobat yoko bahu, nere azken orena
Hire itzalean nian, biçiric urosena
Aditzean mendi hetan, hire hats-beherena
- 10 Nere Ama orai urrun kausitzen dut ni ganic
Gehiago ez dut hemen haren begitarteric
Nihor! ez adichquide bat, nitaz artha duenic
Nihor! nere oinhazetan, kontsolatzen nauenic
- 11 Hemen gaude arrotzetan, ni hiltzen naizenean
Bihotz-minic gabe naute ezarriren lur-pean
Norc, daut gero, noiz edo noiz, orhoitzapen batean
Loretto bat pausaturen nere tomba gainean
- 12 Ur chirripa ez da galtzen, nihoiz bete ohetic
Eta ere harroca, sartua den menditic
Hec bezela sor-lekhuaz, amodio izanic
Zuhur denac kanta beza bethi bere Herritic
.Fin.

VII. Pertsu hauc liburuekin behin ere samurtu ez den batec eginac

- 1 Cominiatuz geroz, kampoan egonic
Gibelerat yin nintzen, soldado beharric
Burhaso haurridequin gosatu (sic) nahiric
Hogoi egun baizic ez handikan yalgiric
- 2 Banakien ba hunat heldu bezain sarri
Zorra pagatu behar zela Frantziari
Agurrac egin eta ner-etchecoeri
Berheala (sic) soldado ninduten igorri

- 3 Emanen ninduten beraz hor Infanterian
Mont-de-Marsan, hogoi-ta-amalaugarrenian
Urthe batez ontsasco "entrenatu" naute
Surat abiatzeco, lehoinaren pare.
- 4 Itsasoa ezti da, untzian plazer da
Soldadok' arribada ez da gauza bera
Bakea zelarikan nintzen alegera
Gerla hasiz geroztic tristeric nabila
- 5 Gerlac dautalarikan, bihotza ilhuntzen
Alegeraric deus ez nakike aiphatzen
Nahiz ez dudan, arras oraino etsitzen
Lanyer handiac hemen, ditugu pasatzen
- 6 Badakizue azkar ditugul' etsaiac
Alamania eta Otrichia biac
Angleterra, Rusia, berekin Frantziac
Ez dauzka izituric heien garhasiac
- 7 Iragan buruilaren hogoi-ta bata zen
Orduan hasi nuen etsaia frogatzen
Alaman abre tzarra, biziki azkar zen
Gu gure lurretaric, kasatzera yin zen
- 8 Aintzin sahetsetaric, hartuz itzulia
Moztu nahi zaukuten ihes egitia
Gu ihesari eta tiroca etsaia
Harritzeco zen hango, odol ichurtzia
- 9 Geroztic hemen gare lerroca tranchetan
Aleman tzar hautaric, ehun bat metretan
Gauaz eta egunaz bethi ernerikan
Berriz heldu badira kontr' egitekotan
- 10 Hemen ikusten dugu, miseria zer den
Yan edanikan gabe, egunac igaiten
Hotzac eta bustiac, gaituzte chahutzen

Holakoric nehorri ez dut desiratzen

- 11 Umea orhoit Amaz et' Ama Umeaz
Orhoit Burhaso onac oi zuen semeaz
Orhoit haurride onac oi zuen anaiaz
Nic ez dut gutiago, phentsatzen etcheaz
- 12 Badakigu guziec, hil behar dugula
Hortaco Yainco Yaunac egin gautuela (sic)
Hemen ichurtzen badut, nic nere odola
Etchea bichtan gabe, oi dolu nukela
- 13 Nere anaya hor dut ni bezala gerlan
Hura bederen banu noizpait enekilan
Ikus ahal baneza gaichoa sekulan
Zer plazerra ginuken, elgarri besarkan
- 14 Banintuen ba ere herrian lagunac
Gazte-ta adineco, adichquide onac
Orai dudaric gabe,suan gehienac
Goraintzi bat hemendic, zuer bihotz-dunac
- 15 Elizan ttipi danic guc ikasi gauça
Mende lazgarri huntan dezagun probetcha
Guziac fidel egon Yainco, Yaunarentzat
Harec emanen derauku, Cerua saritzat
- 16 Sortzez Iholdiarra, beraz Eskualduna
Ezagutzen dut ongi, herrico-bazterra
Ez ekharriric ere urhe-ta zilharra
Etchera banindadi, oi, ene fortuna!
Beñat Pocholu.

VIII. Murde Dageri (sic) "Ahazpandarretaric"

Airea. Etcheboun (sic) eta Otchalde.

- 1 Goraintzi Murde Daguerre Hazpandarretaric
Milesker hainitz ere, denen bihotzetic
Zurez borondatea hola ikhusiric
Nola orhoitzen ziren gutaz Habana-tic
Zureztat Amodioz gaudezu betheric
- 2 Dudaric egin gabe, gauça ageria
Bihotz bat baduzula pareric gabea
Kontsideratzen giçon guerlaria
Phentsatuz badutela usu egarria
Hortic igorritz zombeit trangoren (sic) saria
- 3 Zuc igorri diruaz ontsa yan edanic
Gerlariet badute ederric eginic
Badakigu guziec, frangotan entzunic
Zuri esker azkarric gerlan arizanic
Ezarri dituztela, etsaiac etzanic
- 4 Gerlan ari ez diren, soldadoac ere
Zu zarela medio, ber gisalat daude
Solasetan ardura erraiten daukute
Zuc igorri dirua, izan ez balute
Usu baluzketela ainhitz nahi gabe
- 5 Murde Daguerre huna, zuc igorri diruac
Hola eguiten ditu bere efetuac
Kontsolaraziz ongi gaizo soldadoac
Gogotic egiteco, etsaier guduac
Bai eta sutic campo diren zerbitzuac
- 6 Erran diozu Yauna, hala den bezala
Gerla huntan Frantzia laguntzen duzula
Guc aldiz Hazpandarrec, segur zu zarela
Pobreri karitate egiten modela
Holaco bihotz-hunac, arraro diela (sic)
- 7 Bi urthe iraganic, hirugarrenera
Gerla hasia dela badoha heltzera

Aintzina segituric, bakotchac sail bera
 Segur emanen dugu etsaia lurrera
 Bake hon bat yin dadin, laster gutartera

8 Bake hon gozo hura zaukularic heldu
 Denec nahico dugu, goraki galdatu
 Familiarequin, hunat uzteco zu
 Urrundanic egina duzula zerbitzu
 Guziec lekhucoztat, frogac baditugu

9 Bici gireno bethi gira orhoituco
 Zer amodio duzun herritarrendaco
 Habanatic yitea, gostu duzuneco
 Zahar gazteac gira prestic paratuco
 Behar bezela zure, errezebitzeco.

Chetre - Hazpandarra.

IX. Gerlaren ondorio.

1 Gerlatic yin esku lan, pullit, begikoac
 Alegeratzen ditu hits dauden gogoac
 Ikus bagintza, yauziz, gure putikoac
 Erhaztun bat erhitic, chut buru kaskoac

2 Gogoratzuz lehengo, zerbait gerthakari
 Bihotza hausten zaio, lagun maite hari
 Ama chokho batean da, nigarrez ari
 Ilhun bethi barnetic, doluz semeari

3 Tupustez har ditake, gauça bat eskutan
 Haurrac maite zukena, soinetic batzutan
 Aldiz orai yoan yinka, hanichko lekutan
 Nundic ez da galtzeco, mila irriskutan

4 Ez da, martir hiltzia, nor nahiren lana
 Sutic hegaldatzea, chuchen Yauna gana
 Choilki norbait denean, botuz hitzeman
 Huts handia litake, hitza balitz yana

- 5 Zembat Herritic urrun, ihes dabiltzanac
Zituzten lur, etcheac, bertzec eremanac
Orotaz buluziac, herrestan emanac
Atheke lazarrian daude hatzemanac
- 6 Etsaia hasi zauku, hemendic urruntzen
Behazu hurbildanic, lehenago nun zen
Aeroplanac tuzteno, pekoac laguntzen
Ikasi beharco dute, Yauntto hoiec lekhitzen
- 7 Behar zinduzke, behin, ondotic ikusi
Manuz eta bekhuntzaz, zoin diren itsusi
Begitan hartu norbait, balitz zure kusi
Uzteco hobe dira, beren hartan nausi
- 8 Gogomazue gero heldu dela bihar
Zer erorico gaitza, duten egin behar
Ez ginuke ez nahi, chutic ditene eihar
Bainan ongi pairatuz, orroz ikharan yar
.BA.

X. Gerlaren ondarra.

Airean: *Lurraren pean sar nindaiteke?*

- 1 Kopla batzuez ahantz-arazi, nahi ditut bihotz-minac
Chede hon hortan lagun nezala, bai Ceruco Yainco onac
Omore hona kanta dezagun, alegera gaiten denac
Ezen gan dire behin bethikotz, oren beltz luze ilhunac
Eta ethorri orai denentzat, bozkariozko egunac.
- 2 Pariseraingo ya hurbildua, urguilu hantuz bethea
Iduri zuen garhait zuela, gure Frantzia maitea
Bere burua enganatu du, ez zen ez haren ustea
Aitzinat bezen laster gibelat, egin behar izaitea
Hire Ametsa hambat ederra, non duc Aleman tristea

- 3 Zafraldi bat izana gatic, oraino hainitz azkar zen
 Berrogoi urthez bildu indarra, ez da errechki suntsitzen
 Lur pean zilo batzu eginic, hala zakien nausitzen
 Lau urthe haundi egon da gure, lur ederraren zikintzen
 Debruac lanac eman dauzkigu, zilotaric atheratzen
- 4 Denen artean bat handiena, dut bakarric aiphatuco
 Verdun-go gudu izigarriez, nor ez da nor orhoituco
 Gure soldado ederrec zenbat, odol duten ichurico
 Alemanari oihu eginez, hemen ez haiz pasatuco
 Alferretan han bere indarrac, galdu ditu sekulaco
- 5 Entseu frango egin du gero, gu eman nahiz menean
 Haren gerlaco tresna tzarrekin, izatu gare lanean
 Erresuma hon batzuec lagun, oro batasun onean
 Indar haundiac amor eman du, zuzenaren aintzinean
 Zembat zakarra bahintzen ere, erori haiz azkenean
- 6 Hoberenetic sekulan gerlac, ezdu yeus onic agertu
 Bainan holaco izigarriric, ez ginuen guc amestu
 Aleman tzarra hire izena, bethierekotz duc belztu
 Basakeriaz mundu guzia, nahi huen ikharatu
 Eguna orai hemen duc, denac beharco dituc pagatu
- 7 Hiriac erre elizac aurdik, hil emazte eta haurrac
 Zer sarraskiak zer bihotz-minac, doluac eta nigarrac
 Familietan zer bihotz-minac, gorritu arte bazterrac
 Bizi direnac errekan eman, zer ziren yasan beharrac
 Guillaum'urdea horra zer diren, hic egin obra ederrac
- 8 Zembat soldado hil-arazi duc, adinic ederrenean
 Urrikalmendu guti izan duc, hic bihotzaren barnean
 Gaztiguari egin dezokec, ihes lur hunen gainean
 Bainan eguna etorriko duc, lur hau uzten dukanean
 Guziez kontu hic emateco, Yainkoaren aintzinean
- 9 Etsaiac hartu izan baginitu, bere aztapar tzarretan
 Haren esklabo beharco ginen, ibili dena herrestan

Zuec, soldado, biçia eman, duzuenac lorietan
 Chuti zaitetze gauça eder hau, ikusteco egun huntan
 Zuen odola ez duc izatu, ichuria alferretan

- 10 Lagun maiteac, egin duzue, etsaiaren garhaitzea
 Yauna, agian, hau izanen da, azken odol ichurtzea
 Eginbidea orai denentzat, lanari azkar lotzea
 Gocho diteke bai guzientzat, herri huntan bizitza
 Kanta dezagun errepikatuz, goraki: Biba Frantzia!

XI. Desertor batec emanac Presondegian

- 1 Cardinalec umiac bazkatzen ahora
 Caiolaco choria heldu zaut gogora
 Sala eder batean bainago ni gora
 Sudurra ezin pasa chilotic campora
- 2 Etchetic phartitzean hiru lagunekin
 Yaun chapel luce batzu nituen enekin
 Amarratu ninduten burdin kadenequin
 Seguitzen ahal zira tranquilqui gurekin
- 3 Tribunalean naute ongui akusatu
 Gerla dembora hura nun nuen pasatu
 Zerendaco ez nuen etsaia kasatu
 Bertzec bortha zerratuz, behar naiz usatu
- 4 Etche haundia dugu azkarki egina
 Leihoac ttipi, eta doblezka berina
 Azpia harri lauzaz, hala-hala gaina
 Arte huntan dagonac, ez du hainitz maina
- 5 Egun eskaler, pausu, azpitic gainera
 Lekhu arinean da, bai gure gambera
 Plaçer da iraitia, lastozko ohera
 Estomaca denean, cargatzen sobera

- 6 Estomaca ilhunic, aharrosi luze
Hemen, gisa huntara, tratatzen gaituzte
Lege berri hobe bat, ez, baginu uste
Horrela biçitzeac, lanac bailituzke
- 7 Batean chutic eta bertzean etzanic
Bethi neketan gaude, egin gabe lanic
Lana izaiten dugu, saryantac emanic
Bainan ez da eguiten, bortchaz gauça honic
- 8 Gaztetasunac badu, etsai suerte hainitz
Ezagutzen tuanez, declaratzen bainiz
Izpiritua gerlan libro izan nahiz
Bortchaz penitentzia eguiten ari niz
- 9 Primaderan dira choriac cantari
Bainan bertze batzuec, sasoin contra ari
Batere ez naiz lotsa, aurthen neguari
Atherbean segur dut sop' eta haragi
- 10 Dembora luze doha, condatur orenac
Contsolamendu bat du, malurosa denac
Lagunen izaitea, ahanzteco penac
Hemen guertatzen gira, sujet hoberenac
- 11 Huna hameka pertsu, presondeico lana
Numbait erori behar, ihes dabilana
Luzatu nuen bainan huna hatzema
Eta ez naiz baxharra, trompatzen naizena
28 - 6 - 24 (*)

(*) La date en fin de texte est celle du recueil manuscrit de Paul Jaunarena écrit vraisemblablement durant son séjour en Argentine.

XII. Gerla eta Gerlari Eskualdunen bihotza. (1939)

- 1 Mila bederatzi ehun eta hoita hemeretzian,

Azaruaren zazpia zen astehart atsian,
 Bersu zonbeiten ezartia, oi alegrantzian,
 Deliberatu dugu Eskualdunen artian,

- 2 Eskualduna gertha dadin edozoin lekhutan
 Bethi alegrantzia da heien bihotzetan,
 Ez izanik ere askar (sic) frantses lenguayetetan,
 Yar arno husten dugu ostatuetan
- 3 Alegrantzia izanik ere arrai gutartian
 Plazer handiagorik badaite mundian
 Penak gorda ditzagun, ahal dugunian
 Alegera dadin yendia Eskual-Herrian.
- 4 Eskualdunak klarki mintzo dira Alzazetik
 Izanik ere urhun (sic) beren etchetarik
 Nahiz lanyera baden gu giren lekian
 Etsaiak baditugu lurrian airian
- 5 Aipha desagun (sic) gure erechimendia
 Cen (sic) dix sept Tolosakua orok ezagutia
 Gurekilan ditugun tresna lazgarriak
 Suntsituren dituste, otheta herriak.
- 6 Barda gordiak ginen chituak bezala
 Avionez estalia sen zeru zola
 Suertia alde badugu, barda bezala
 Bochak jeutsiren ditu zitzerra bezala
- 7 Kapitain bat badugu, zibilan apeza
 Harek emaiten dauku igandetan meza
 Jainkuak gure artean luzaz utz baleza
 Gerlaren bururatzeko es giduzke lotza (sic)
- 8 Olako (sic) aitzindariak izanez geroztik
 Bortchatia da armada, egoitia sutik (sic)
 Eskualdunak ya ez du lanjerain beldurrik
 Erlisione saindua argituz geroztik

- 9 Noiz nahi gure artian lanjerrak badire
Guk phasatu orenez estonatuak gire
Gure zaldiekilan jeitu ikusiak gire
Alimale gogorrek, gur' eskuetan dire
- 10 Phasatu tugu gauak, ba eta egunak
Eskualde ederrak ba eta oihanak
Bai euri eta lohi, oren lasgarrienak
Halere ez gira lotzatu Eskualdunak
- 11 Kantu ok egin ditugu, oi alegrantzian
Jutsi eta Lakarra ditut nere kilan
Landibartar oriek ere, badakite koblan
Ofizioa ez aise uzten, izanik ere gerlan
- 12 Hiruak bagoatzi ongui elgarrekin
Etchekeo ohidurak atchikiz gurekin
Othoitz egiten dugu, bihotzain erditik
Graziak ardiesteko zero gorenetik
Fin.

XIII. Hitleren Cantuak (*)

- 1 Bertsu batzu baditiat Hitler hiretako.
Ahalgerik gabe segur guzien kantazeko (sic)
Zer ideietan hintzen munduaren dako.
Ahal izan bahu guzien nagusi yartzeko.
- 2 Lehenik bazterrak nahasi hintuen Espainian
Gero berritz tropak sartu Otrichian.
Handik lekorat aitzina Checozlovakian.
Azkenekoz martirak eginez horra Polonian.
- 3 ...deran hintuen ere Danemark eta Hongria
Holanda Belgika bai gure Frantzia
Hola milikatu izan bahuke Russia

Gogoan hala haukan izaitia auzia

- 4 Borchá legerat bilduak hire lagunzeko
Roumania, Boulgaria, Hongria eta bertze asko
Hik hilarazi presunak ez dituk ez berritz piztuko
Hola egin krimak nork othe daizkik barkatuko
- 5 Zer miseriak ez ditukana emaiten munduari.
Adineko ararteko bai eta hurreri.
Heriotzea aitzinean chahar ezin dueri.
Beren denborako ahultasuna goserik dagozin umeri.
- 6 Bersalde (sic) hor ditukanak hik hire aspiko
Presuner langile gaichoak ez othe dituk libratuko
Nik banu podorea hire eskumikatzeko
Ez bihuke denbora haundirik chutik egoiteko.
- 7 Menderen mendetan ehaiz izanen ahantzia.
Hizen bezalako kriminel nahasia.
Debalde izanen duk nik uste hire salbatzia.
Ifernu zolan duk hire lekua Hitler isusia. (sic)
- 8 Badakik bai segur galdua dukala bitoria
Satanek ereman duela hire ohoria.
Benito Mussolini hor dukalarik aldean yarria.
Bi mundu hondazale zer kriminel paria.
Fin Jean-Pierre Erguy.
"Cambo. B.P."

(*) Quelques graphies ont été rectifiées dans ce texte.

XIV. Baigorriarak Irunen. (*)

- 1 Mila bederatzi ehun eta beroigta (sic) hiruan.
Iduriz mundua da beticotz guduan.
Etsai beltza sarthu da gure sor lekhuán
Eta hargatic gira gu kanporat yoan.

- 2 Zombait pertsugno beraz gure buruari
 Begira hemen gaude hamarak elgarri
 Martchoaren hamarean utzi dugu Baigorri.
 Arinara pasaturik muga izkin hori

(*) Semble incomplet. Même remarque qu'au texte précédent.

XV. Amodioa herraren erdian (*)

Airea: Sor lekua utziz geroz etc.

- 1 Ichtaño bat ichildurik, berriz hasi da gudua,
 Ortzi karraskez bezala daldarikatzen zerua;
 Iziturik sartzen jendea beren etche zokoetan,
 Etsairen kolpe tzarretaz beiratzeko esperantzan.
- 2 Obuz uhar lazgarria zapartatzen erortzean,
 Lurra zalu iraulia beren bolidak gaitzean,
 Porroskatuz etche paretak airatzen peña muthurrak
 Peningarri zen ikustea gauzak hola erraustuak.
- 3 Chahar batzu karriketan badoatzi erdi mainku,
 Leihorrerat ihes egin ezin dute aski zalu;
 Han hemenka zombeit emazte haur hil baten aintzinean
 Belhauniko dautzi (sic) nigarrez bala chichtuen erdian.
- 4 Arrailkatu etche huntan nor ote da gorderikan;
 Bihotzminik handiena ikus eta niri eman;
 Ama chahar, andre gazte bat haur ttipia besoetan,
 Chakur churi bat kokoriko han zagozin beldurrean.
- 5 Emazteak pollikiño perekatzen haur maitea,
 Ontasunik handiena harentzat bere umea,
 Goiti beha ama chaharrak arrosoria erriaten,
 Chakurñoa icil ichila horieri so egoiten.
- 6 Zirimolan bala batek ama chaharra hatcheman,
 Kopetatik odol matela behera joan;

"Jesus Jauna, barkha nezazu" erranez hila erori,
Eskuetan arrosorioak ditu halere atchiki.

- 7 Haur ttipia pausaturik, ama hari laster lotu,
Hatsik gabe ikuseta luzaz gero besarkatu;
"Adio beraz, adio amatchi, zerurat chuchen zoazi.
Ba kharrikan haurño batekin gudu gorrian utziz ni".
- 8 Bainan horra, ama ere, bala galduz hunkitua,
Ezagutza galdurikan lurrari han itzatua;
Orai dire elgarri buruz, beren begiak hetsirik
Odol putzu baten erdian bi emazteak etzanik.
- 9 Chakurraikin haur ttipia jostetatu ordu arte,
Bi eskuak zabaldurik ama goitan dela uste,
"Bainan ama, zendako zira luze luzean etzanik?
Samurtia balin bazare, ez eman niri obenik."
- 10 Haur maiteak du polliki bere ama kilikatzen,
Ustez eta hunek dakon, lokartuana egiten,
Irriño bat amaren ganik nahi luke bada izan,
Bainan bere esku ahulek perekatzen debaldetan.
- 11 Gerochago gosetua, galdegiten du ttittia.
Gaicho haren atzartzeko garrasiaz hasten haurra.
"Atzar othoi, ama maitea, emazu niri esnea,
Ez dezaket nik gehiago iraunaz nere gosea."
- 12 Errabian lotu, eta, tiratzen haren biloak.
Herrestatuz odolean, emokatzen soinekoak,
Pausaturik bere burua amaren bulhar gainean,
Emekiño lohak hartzen, esnearen esperantzan.
- 13 Beharriak aphalduak, chakur tcharra aintzinatu,
Horen matel borobilak bere mihiz milikatu;
Bere beren haren aldean, egonen da kokoriko,
Ikusteko hunen begiak noiz direnez idekiko.

- 14 Azkenekotz obuza bat etche gainerat erori,
 Urratzean pekotz goiti barne guzia ezarri,
 Gizon tzarren abrieriak jende gaichoak suntsitu,
 Ez berechi nahi zutenak zilo berean ehorztu.

Ramuntchito.

(*) Le tableau dramatisé de ces quatorze quatrains à rime suivie (et non monorimes comme les précédents) rappelle le célèbre "Guernica" de Picasso et semble né du même épisode de la guerre d'Espagne, ce que souligne aussi le prénom à diminutif espagnol de la signature. Elle est complétée par la mention d'une autre écriture: "Ramuntchito. Espagnol, Espainia", et quelques mots qui s'achèvent ainsi: "Madame Marie Mirasou Jaunarena. Maison Gastenania. Ossés BP".

Textes transcrits et annotés par J.-B. Orpustan.